

ДУХОВНІ РЕКОЛЕКЦІЇ ДОШКІЛЬНИКАМ: КАНОНІЧНО-ПРАВОВІ ВИМОГИ

© Сливка Б. С., 2015

У статті досліджено сутність духовних колекцій дошкільникам. Особливу увагу приділено законам еволюції антропологічних елементів розуму, глуду, розуміння й почуття дитини, які корегує канонічне право.

Ключові слова: реколекції, колекція, тіло, душа, дух, закони еволюції, антропологічні елементи, духовні елементи, душевні елементи, пастир.

Б. С. Сливка

ДУХОВНЫЕ РЕКОЛЕКЦИИ ДОШКОЛЬНИКАМ: КАНОНИЧЕСКИ-ПРАВОВЫЕ ТРЕБОВАНИЯ

В статье исследуется сущность духовных коллекций дошкольникам. Особое внимание уделено законам эволюции антропологических элементов ума, рассудка, понимания и чувства ребенка. Какие корректирует каноническое право.

Ключевые слова: реколекции, коллекция, тело, душа, дух, законы эволюции, антропологические элементы, духовные элементы, душевные элементы, пастырь.

B. S. Slyvka

SPIRITUAL RETREATS CHILDREN CANONICALLY AND LEGAL REQUIREMENTS

In the article the essence of spiritual collections preschoolers. Particular attention is paid to the laws of evolution anthropological elements of mind, intellect, understanding and feelings of the child. What adjusts the canon law.

Key words: retreats, collection, body, soul, spirit, the laws of evolution, anthropological items, spiritual items, spiritual items, pastor.

Аналіз останніх досліджень. Питання реколекції достатньо висвітлені у науковій літературі. Проте немає досліджень про канонічно-правові вимоги щодо різновидів антропологічних елементів, які потребують цілеспрямованої реколекції у природно-правовому просторі.

Мета і завдання. На підставі функцій канонічного права необхідно встановити реколекційні антропологічні елементи у порядку залежності від законів еволюції. Потрібно довести взаємозв'язок тілесних, душевних та духовних елементів, які дитина набуває у своєму інтелектуальному розвитку, при цьому виділити провідну роль духовної реколекції в межах норм канонічного права.

Постановка проблеми. Образ і подоба Божа людини спонукають її протягом усього життя шукати праведних взірців поведінки, думок та почуттів. Таких взірців накопичується доволі багато

і утворюється своєрідна духовна колекція (від лат. – збирання), яка до певної міри систематизована самою особою або за допомогою інших людей. В результаті духовна колекція складається з однорідних чинників, які повинні впливати із Святого Письма, вчень святих апостолів та святих отців, рішень Вселенських соборів тощо. Фактично духовна колекція починає формуватися в утробі матері і продовжується з моменту народження дитини.

Внутрішні елементи духовної колекції більше наближені до спадкових і ментальних особливостей, а первинні життєві елементи – до ментальних (також) і суспільних особливостей. Спадкові й ментальні особливості, фактично, є стабільними, як дарунок Божий, а суспільні – змінними. Крім того, у духовній колекції дитини головними елементами є ті, які формують образ та подобу Богу. Це також дарунок Божий дитині, коли вона в міру інтелектуального розвитку починає усвідомлювати цінність людини або нехтувати чи знецінювати те, що дано Творцем. Тому у духовній колекції появляються нові часто небажані елементи. Зрозуміло, що виникає потреба систематично, періодично переглядати свою духовну колекцію, тобто здійснювати реколекцію.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Реколекція (від лат. – відновлення) для дитини, а також і для дорослої людини є духовним відновленням, яке має обов'язковий характер. Деякі автори під реколекцією розуміють – збирати знову, збирати разом, збирати свій розум до купи, помолодіти, отямитись, опам'ятатись, заспокоїтись, оговтатись, підбирати, піднімати, згадувати, привести себе в порядок, зібрати себе всю у собі воєдино (Ліна Костенко) [5]. У Святому Письмі зазначено: “А очищений випере одіж свою й поголить усе волосся своє, і обмиється у воді, стане чистий. А потім ввійде до табору, і буде жити поза наметом своїм сім днів. І станеться сьомого дня, поголить він усе волосся своє, свою голову, і бороду свою, і брови очей своїх, і все волосся своє оголить, і випере одіж свою, і вимие тіло своє у воді, і стане він чистий” (Лев. 14, 8-9).

Церква пропонує робити час від часу реколекції – перегляд своєї “колекції почуттів і думок”, переглянути, чого у душі забагато, а чого, можливо, не вистачає; може, щось треба придбати, а чимось, можливо, поділитися. Апостол Петро після того, як Дух Святий зійшов на нього, своєю однією проповіддю спричинився до охрещення трьох тисяч людей. До реколекції входить часте розмірковування на тему: “Хто я є?” Не над тим, що я роблю, скільки беру, скільки даю, а хто я насправді є. Адже те, що ми робимо може бути великим в очах інших, але в очах Божих воно є мізерним. На ці питання дає відповідь глибина почуттів під час Божественної Літургії, де сходиться Святий Дух. Людина повинна виходити з храму, з Літургії іншою, ніж прийшла [6].

Досліджуючи сутність духовної реколекції, необхідно звернути увагу на дві думки. Перша – це слова з Книги Левит: “Господь сказав Мойсеєві: “Промов до всієї громади синів Ізраїля і скажи їм: Святими ви мусите бути, бо Я – святий, Господь, Бог ваш” (Лев. 19, 1-2). Тут не йдеться про вибір, це не залежить від нашого бажання – це наказ Господа Бога. Бог гарантує нам, що ми можемо бути святими. Друга думка, на яку необхідно звернути увагу, звучить у контексті першої – про те, що наша святість не є лише певними переживаннями, які ми можемо посвідчити на молитві, читанні Святого Письма тощо, – нашу святість ми можемо засвідчувати та жити нею кожної миті нашого земного життя. Тому потрібно усвідомлювати цінність для Бога кожної миті дрібної дії думки чи почуття, які характеризують нас як сіль землі¹ [7].

Досягнення обов'язкової святості людини під час земного життя впливає з того, що людина (мікросвіт), маючи образ Божий (макросвіт), повинна набувати подоби Божої (святості) шляхом дотримання законів механічної картини світу, які є відображенням законів природи. Йдеться про постійне підтримання природного світогляду, утримування своїх ментальних і суспільних характеристик у природно-правовому полі. Тоді людина не псуватиме творіння Божого, тобто буде сіллю землі.

На підставі того, що все в природі розвивається однаково, за єдиними законами, звернімося до деяких відомостей фізики атомного ядра та періодичного закону.

¹ Сіль потрібна не стільки до смаку страви, скільки для того, щоб не псувалися продукти, зокрема сире м'ясо.

Відомо, що навколишній світ складається з різних видів багатоелектронних атомів – своєрідних найпростіших цеглинок Всесвіту. Атом, своєю чергою, складається з позитивно зарядженого ядра і негативно заряджених електронів. Внаслідок взаємодії атомів утворюються молекули. У ядрі містяться протони й нейтрони, а електрони перебувають на декількох орбітах атомної оболонки. Утримування рухомих електронів здійснюється за допомогою сили притягання до ядра, що ближче до ядра, та сила притягання є більшою.

Людина складається із тіла, душі й духу, і вона є мікросесвітом. Тобто у людині міститься весь світ у вигляді мікрочастинок, атомів, які зосереджені здебільшого в крові. Зрозуміло, що ці мікрочастинки Всесвіту повинні мати зв'язок із макрочастинами Всесвіту. Іншими словами між людиною і Всесвітом існує тісний взаємозв'язок, тому кожна неправильна дія чи думка людини негативно відображається на Всесвіті. Реколекційна діяльність пастира скерована на недопущення цих негативних відображень або на повернення до вихідного, онтологічного стану, який міститься у задумі Божому діяльності людини. Такі міркування повинна засвоїти дитина у дошкільному віці шляхом застосування відповідних форм та методів реколекційної діяльності. У молодшому віці реколекційні поради засвоюються на все життя.

Намагатиметься сформувати певну систему антропологічних елементів подібну до таблиці періодичної системи хімічних елементів, для цього потрібно визначити її складові елементи.

На нашу думку, слід починати з того, що колекція духовних надбань дошкільних дітей так чи інакше починається із відомостей про Десять заповідей Божих і Дев'яти заповідей блаженств, а також основних законів душі і тіла.

Беззаперечно, що головним стрижнем у духовній колекції життєдіяльності людини є Десять заповідей Божих, які містяться у Святому Письмі. Святе Письмо не має альтернативних текстів, є цілісним, неподільним, єдиним. Кожен крок, думка, почуття людини підпадає під духовний контроль Святого Письма, зокрема й Десяти заповідей Божих. Тут зберігаються й обґрунтовуються всі духовні властивості людини, звідси бере початок духовна колекція, як позитивно заряджена дія. Цей стрижень завжди перебуває у спокійному стані. До збудженого стану приводять неправильні дії людини, злі почуття, ереси, вільні тлумачення тощо.

Духовний стрижень обволікають вчення людей: пророків, апостолів, ченців, єпископів, пресвітерів, дослідників богослів'я, які активно впливають на формування духовної колекції. У богослів'ї прийнято, що пророчі апостольські вчення, вчення перших ченців (святих отців), всесвітні колективні висновки єпископів і пресвітерів (Вселенські собори) мають найбільшу притягальну до стрижня силу. Вони міцно утримуються навколо Божого вчення і не підлягають перегляду та різноманітним корекціям. Проте думки інших людей: науковців, вихователів, батьків, близьких, які теж формують духовну колекцію дитини, часто віддалені від духовного стрижня і можуть мати негативний заряд духовної енергії, приводити дитину у збуджений стан. Це спонукає пресвітера до проведення відповідної реколекції, відновлення істинної духовної інформації.

Другим духовним стрижнем у колекції є Дев'ять заповідей блаженств, які доповнюють Десять заповідей Божих методичними життєдіяльними рекомендаціями, є фундаментом християнської моралі і замінює матеріальне духовним.

Заповіді блаженства вчать нас того, як ми можемо досягнути християнської досконалості або святості. Вони дані християнам, щоб показати їм, які душевні настрої повинні мати вони, щоб все більше і більше наближатися до Бога і набувати святості, а разом з тим і блаженства, тобто вищого ступеня щастя. У кожній настанові Господа слід розрізняти, з одного боку, повчання, або заповідь, а з іншого – ублаження (ощасливлення) або обіцянку винагороди [3, с.535].

Змалку дитина має позитивно ставитися до убогості духу (смирності), духовного плачу (покаяння), лагідності (недратівливості), голоду і спраги (духовного насичення), милостивості (співчуття), сердечної чистоти (безгрішності у думках), миротворчості (недопущення ворожнечі), гоніння за правду (християнського обов'язку), мученицького подвигу (християнської мужності). Реколекційна діяльність у цьому випадку більше зводиться до заспокоєння дитини, до формування надії на краще, до того, що такі негативні колекції були в Ісуса Христа під час Його земного життя. Тому ці духовні елементи мають позитивний заряд, велику притягальну силу до головного

духовного ядра – Десяти заповідей. Адекватні реагування на різні приниження є небажаним явищем і відповідно до електронів хімічних елементів мають відповідну кількість негативних духовних елементарних частинок, які потребують реколекції.

Важливу групу антропологічних елементів, які потребують постійної реколекції, є душевні елементи: розум, глузд, розуміння і почуття реколектантів (духовних учнів, дошкільнят).

Глузд є спосіб інтелектуальної діяльності за раніше заданими схемами і шаблонами, без проникнення в змістовну сутність формально впорядкованих понять. Головна функція глузду полягає в мисленному розчленуванні, класифікації, численні (рахуванні) факторів об'єктивної дійсності, зведенні здобутих знань у систему [4, с. 441]. Зрозуміло, що від дошкільнят особливих вимог до глузду, як першого ступеня розуму, вимагати не слід. Але без глузду розум не може дати об'єктивної оцінки.

Розум, як вища форма інтелектуальної діяльності у дитини дошкільного віку перебуває у початковому стані розвитку, тому робити велику ставку на нього не можна. Адже здатність мислити, відображати, запам'ятовувати і пізнавати дійсність духовного світу, релігійних джерел практично відсутня. Малолітнім реколектантам достатньо засвоїти основні, ключові слова, початкові відомості природних і надприродних явищ, які вони спостерігають щодня у родинному середовищі.

Розуміння хоч і пов'язане з розумом, проте воно відображає мисленнєвий процес, спрямований на виявлення (з'ясування) істотних рис, властивостей і зв'язків предметів, явищ і подій дійсності [4, с. 442]. Йдеться про використання дитиною примітивного емпіричного досвіду, уявлення про Божий світ, переведення певних символів у важливі елементи дійсності, усвідомлення частини ідей, значення Бога у житті людини.

Почуття – форма об'єктивного, безпосередньо пережитого ставлення людини до явищ навколишньої дійсності, до інших людей і їхніх вчинків, до самого себе і своїх дій. Це переживання може бути стійким (любов, ненависть, повага тощо) і короткочасним, викликаних конкретною ситуацією (радість, сум, обурення тощо) [1, с. 266]. Особливо цінними є вищі людські переживання, пов'язані із духовними потребами особистості. Почуття виконують сигнальну функцію, несучи інформацію про відповідність чи невідповідність дійсності й потреб людини, й відіграють велику роль у регулюванні її поведінки й діяльності [4, с. 47].

У реколекційній діяльності треба усвідомити, що одні знання (тобто розум) не можуть забезпечити дитині стійкість і впевненість на все життя: можна знати напам'ять факти, вивчити їх, але не розуміти їх. Особливо це стосується позарелігійного життя, яке вважається боговідступництвом. Розум любить до чогось братися, і коли він не матиме доброго, природного, тоді звертатися до поганого, штучного, викривленого. Відвідування дитиною богослужінь дає пізніше дитині зрозуміти, що вона своїм розумом доводить те, що відчуває її серце, оскільки вона під впливом батьків дозволила Святому Духові удосконалювати, змінювати себе.

Регулярне відвідування богослужінь більше формує глузд дитини. Адже інколи, не розуміючи змісту, дій священика, дитина засвоює певні церковні атрибути, трафарети, штампи. Вона буде знати переважно як вести себе в окремих місцях літургійного процесу, оскільки так роблять всі прихожани. Пізніше у дорослому віці сформований розсудок позитивного впливу на розум, що дасть можливість обґрунтувати свої дії.

Відомо, що розум дає знання, а серце – розуміння. Між розумом і серцем існує антиномія, тобто, незважаючи на їх різне призначення на різні закони функціонування, вони повинні вести людину до святості. Тому розуміння потребує більшого впливу реколекційної діяльності. Цей вплив повинен супроводжуватися добре продуманою методикою і протягом тривалого часу. Тобто реколекційна діяльність зводиться до розумового виховання дітей дошкільного віку.

Розумове виховання – це систематичний, цілеспрямований вплив дорослих на розумовий розвиток дитини з метою формування системи знань про навколишній світ, розвитку пізнавальної діяльності, здатності до самостійного пізнання [2, с. 85]. Йдеться про розумове виховання у сфері релігії шляхом логічних роздумів дитини про Бога, елементарних умовисновків й узагальнень за допомогою пастиря. За допомогою зростання ролі пам'яті, власних суджень дошкільнят пастирю

вдається здійснювати таку реколекційну діяльність, яка формує ортодоксальний світогляд, а раніше отримані знання від родинного середовища вносять лише первинні (можливо, неповні, неточні) елементи чуттєвого досвіду. Лише шляхом простих логічних операцій можна формувати процес почуттєвого виховання.

Безумовно, почуттєве виховання передус розумовому вихованню, але воно потребує ще й логічного пояснення. Дитина, яка відчує потребу відвідувати богослужіння, повинна уміти пояснити це почуття, повинна отримувати радість від спілкування з Богом. Адже у дитини існує велика душевна потреба у спілкуванні, отримання емоційного тепла. Як зазначає І. Бабій, душа дитини набагато раніше потребує уваги й турботи, ніж її розум [8], оскільки існує природна потреба жити у Бозі. І щоб допомогти дитячій душі у Бозі, виховати релігійні почуття, необхідно залучати її до спільної молитви, яка має більшу духовну силу, ніж самотійна молитва. У колективній молитві, особливо у храмі, виховуються ще й необхідні моральні почуття.

Моральні почуття – це стійкі переживання у свідомості людини, які зумовлюють її вольові реакції, ставлення до себе, інших людей, явищ суспільного буття [2, с.104]. Переживання можуть бути стійкими (любов, ненависть, повага тощо) і короточасними, викликаними наявною, конкретною ситуацією (радість, сум, стид, обурення тощо). Короточасні переживання називають також емоціями. Почуття формується у зв'язку з пізнавальними процесами й тісно пов'язані з діяльністю людини. Цілеспрямований вплив на емоційну сферу дитини приводить до того, що почуття поступово перетворюються в стійке емоційне ставлення, входять до характеристики особистості. Вихователь ставить виховання в такі умови, в яких виникає переживання, і добивається закріплення виниклих почуттів у вчинках [1, с. 266–267]. Цей процес й відображає основний зміст почуттєвого виховання дитини дошкільного віку. Пастирська реколекційна діяльність у сфері моральних почуттів полягає у допомозі дитини знайти себе у матеріальному світі, який для неї є поки що незрозумілим. Таке почуттєве знаходження себе забезпечує релігійний розвиток.

Релігійний розвиток у дітей полягає в тому, що вони шукають релігійних образів, які могли б розкрити сенс їх переживань, духовно дозріти. Тобто із духовної сфери впливає окрема почуттєва релігійна сфера у трьох вимірах: 1) сукупність інтуїції, почуттів, образів, думок, підсумків релігійного досвіду не є зовнішніми знаннями, а свідомістю Бога, інтелектуально-емоційним аспектом; 2) повнота виразів релігійних почуттів, рухів, думок, хоча й реалізує духовні пориви дитини, але не повинна перетворитися у звичку, яка може стати фатальною для духовного життя взагалі, оскільки накопичення навичок, звичних дій містить у собі велику небезпеку і часто веде до механізації цих дій, до завмирання і висихання релігійного життя, до своєрідного “скам'яніння за grubіlosti”; 3) дозрівання у дитини духовних сил, піднесення духовних запитів над загальним ходом життя, формування таємничої внутрішньої людини, яка духовною за своєю природою [11]. Знаючи ці виміри почуттєвої релігійної сфери, пастир у реколекційній діяльності вчасно зупинить можливу небезпеку та розчарування дитини у пошуках нею різних джерел пізнання духовного світу, не допустить різноманітного духовного сурогату.

Отже, із розуму, глузду та розуміння не можна вивести почуття любові до Бога. Дослідники доводять, що єдиним джерелом достовірного знання про Бога є інтуїція серця як морального почуття. Серце є чистішим за розум. Цього часто не розуміють вихователі, змішуючи більше працювати розумом, а не почуттями. Звідси й основне завдання реколекціоніста – навчити дитину опускати думки у сферу серця, очищувати серце молитвою. Ісусові потрібне наше серце, а не розум і цього потрібно навчити дитину, щоб злі почуття, запекле серце не створювало перешкод розвитку того духовного життя, яке Бог вдихнув у нас. Тобто дитину потрібно навчити міняти себе зі середини, уміти просити отримання дару Духа Святого, адже у людині живе Бог і Його сила, що потребує духовної підтримки, очищення негативних почуттів, розширення сфери повноваження Духа Святого.

Реколекціонування елементів духу і душі дитини необхідно поєднувати з приведенням до ладу фізичне здоров'я.

В учіннях Церкви здоров'я розглядають як цілісність усіх аспектів людського існування, яка споконвічно притаманна богоутвореній природі людини виключно за благістю, мудрістю і милістю Бога, який призиває людину в акті творіння із небуття у буття. Здоров'я є однією із суттєвих характеристик природного стану людини як вищого творіння Бога, створеного за Своїм образом і подобою. Здоров'я – це природна умова і необхідна передумова земного благодіяння людини, володіння ним є дуже важливим аспектом повноцінного існування людини. Утверджувати світоглядні й етичні цінності християнства, Церква закликає людей до праведного й помірнього життя, до сумлінної і чесної праці, до подолання моральних хиб, до милосердя, страждання і допомоги стражденним. У монастирських школах, школах при архиєрейських домах і пізніше в духовних семінаріях вивчалися основи медицини. Церква надає допомогу хворим і стражденним через слово втіхи, молитву, священне таїнство, конкретні практичні поради і медикаментозне лікування [ПЭ, Т. 20, с. 33,37].

У дошкільному віці закладаються основи свого “Я”, тому цей період потребує серйозного коригування для того, щоб зрозуміти сутність дарунку Божого – фізичного здоров'я у процесі виконання Божих завдань на землі. Цінування здоров'я, уміле й раціональне розпорядження ним необхідне для досягнення спасіння. Дошкільне дитинство може супроводжуватися чистими хворобами, але реколектант (пастир) повинен нагадувати, що здоров'я не є постійним, фіксованим станом організму, а тайною буття людини і світу. Цю тайну може вирішити Святий Дух, Божа Сила. Ісус Христос демонстрував це шляхом зцілення і навчав цього духовно-релігійного мистецтва Своїх учнів. Тепер зцілення людських недуг виконує пастир на Божественній Літургії, а інколи у здійсненні Таїнства Єлеосвячення. Дитина повинна зрозуміти, що відновлення здоров'я – це прерогатива не тільки лікарів, а й Церкви, де відмолюються причини хвороби – гріхи дорослих, які не повністю і недостатньо щиро моляться за її оздоровлення. Христос як основний Лікар запрошує малят до церкви, вчить правильно споживати їжу, не переїдатися і молитися перед трапезою. Адже їжа, потрапивши в організм людини, шлунок, впливає на кров, душу. Тому це потрапляння повинно супроводжуватися молитвою як духовним очищенням від злої енергії, яка часто перебуває у продуктах споживання. Якщо цих духовних правил не навчили батьки, то пастир у своїх реколекціях повинен переорієнтувати цю спотворену життєву дійсність, яка подібна до тваринного споживання їжі і незорієнтована на збереження Божого дарунку – фізичного здоров'я. Крім того, реколектант повинен націлити дошкільнят на правильну експлуатацію організму, дотримання норм санітарії тощо. Тобто дитини повинні так ставитися до фізичного здоров'я, як до найкращого подарунку близьких, але з тією відмінністю, що цей подарунок є святим і розрахований на все життя.

Розглянувши невелику частину життєдіяльних, позитивно заряджених мікроелементів тіла, душі й духу, звернемо увагу на мікроелементи, які заряджені негативно, тобто гріхи, які умовно “кружляють” навколо позитивних дій та думок у вигляді електронів на своєрідних орбітах.

З фізики відомо, що під впливом різних факторів електрони можуть переміщатися з однієї орбіти на іншу, а із зовнішньої орбіти електрони можуть переміщатися на орбіту іншого ядра. Ядро і електрони бувають у спокійному і збудженому стані (можливі переходи). У збудженому стані електрон (як одна з елементарних частинок), який поглинає певну кількість енергії ззовні, відірвавшись від однієї орбіти, утворює з “чужими” електронами нові елементарні частинки, сполуки. Кожна елементарна частинка існує як щось цілісне, але вони мають властивість нестабільності.

Аналогічне існує явище з умовними електронами – гріхами, які також перебувають у спокійному і збудженому стані. Цей стан визначається намірами людини в бік добра чи зла. І зробивши одне зло, дитину тягне до інших намірів зла і т.д. В результаті з'являється такий випадок, який потребує детального аналізу. Тоді реколектант чітко бачить сутність гріха, його причини і способи духовного очищення.

Будова електронних оболонок атома визначає його місце у періодичній системі. Суть періодичного закону зводиться не тільки до порядку розміщення елементів, а й до періодичної залежності властивостей простих тіл і сполук елементів від величини атомних ваг. Періодична система об'єднує в єдине ціле всі хімічні елементи. Тобто, якщо розмістити елементи в порядку

зростання атомних мас, тоді спостерігається періодичне повторення властивостей цих елементів. Цей закон називають ще й законом еволюції природи, який має місце й у духовній сфері.

Законами еволюції слугують Божі Закони, які впливають із кожного дня творіння світу, а потім Закони Божі (Десять заповідей і Дев'ять заповідей блаженств), а також закони душі й тіла людини. Закони духу людини кожна людина формує самостійно, які можна умовно підпорядкувати певним періодам реколекційних впливів пастиря.

У реколекційній діяльності пресвітера існують чіткі періоди – це річне коло богослужінь. Дитина, яка відвідує церкву, щороку слухає приблизно однакові проповіді пастиря на одне і теж свято. Тут реколекція полягає у нагадуванні, відновленні стрижневих біблійних відомостей, які є абсолютною істиною. Однак відносну істину, неповну духовну інформацію пастир повинен настирливо реколекціонувати, фактично заново навчати, встановивши для цього свій порядок, наприклад, перед початком нового навчального року, перед Різдом Христовим, під час Великого Посту та ін. В цих випадках має місце періодична система реколекції духовності, яка є обов'язковою у християнському вихованні дошкільнят.

Посиленої реколекції потребують ті випадки, коли дитина намагається засвоювати інформацію, віддалену від стрижня духовності. Адже до такої інформації дитина додає свої спостереження і утворюються небезпечні фантазії у сфері духовності. Такі негативні духовні сполуки вимагають від реколекціоніста (духовного керівника, пастиря) умілої, роз'яснювальної діяльності, оскільки він веде боротьбу із природою, яка відокремлює людину з Богом.

Висновки. Отже, духовні реколекції дошкільнятам скеровані на розвиток внутрішнього світу дитини, її релігійних почуттів. Адже все, що сприйняв розум, глузд, потребує духовного щеплення – віри у Бога, духовної реколекції шкідливого впливу середовища, що дасть змогу сформувати впевненість у життєдіяльності в навколишньому середовищі. Слід наголосити, що духовні реколекції з правильно вибраними формами і методами пастирської діяльності з дошкільнятами зачіпляють найглибші сторони дитячої душі, які недоступні іншим інституціям.

1. Гончаренко С. *Український педагогічний словник* / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с. 2. *Дошкільня педагогіка* / за ред. Т. І. Поніманської. – К. : Академвидав, 2005. – 202 с. Слобідський С. (протоієрей). *Закон Божий* / С. Слобідський. – Вид. 3. – К. : Вид. відділ УПЦ КП, 2005. – 656 с. 3. *Українська радянська енциклопедія*. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1983. – Т. 10. – 544 с. 3. *Що таке духовні вправи і реколекції?* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://metod.olehsj.com/2.html> 4. *Реколекції* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%97> 5. *Реколекції* [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.google.com.ua/?hl=ru&gws_rd=ssl#hl=ru&q=%D0%9D%D0%B0+ 6. Бабій І. *Духовно-моральне виховання особистості* / І. Бабій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/20/visnik_21.pdf 7. Андрушко С. *Система релігійно-морального виховання В.В. Зеньківського* / С. Андрушко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/ispu_kiovst_Demyanenko/220.html 8. *Морально-духовне виховання дошкільників (групова консультація)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leleka.rv.ua/index.php?m=content&d=view&cid=471> 9. *Релігійне виховання в сім'ї* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ua-referat.com/%D0%A0%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B3%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D1%81%D1%96%D0%BC%60%D1%97